

TANULMÁNYOK

A KATONAPOLITIKA ÉS HADSEREGSZERVEZÉS AZ OKTÓBERI POLGÁRI DEMOKRATIKUS FORADALOM IDŐSZAKÁBAN

Óry Károly

I. RÉSZ*

A magyarországi októberi demokratikus forradalom XX. századi történelmünk korszaknyitó eseményét jelentette. Azzá avatták történelmi fontosságú lépései, melyek a konzervatív, militarista, félfuudális Magyarországot a korabeli Európa egyik legszabadabb államává változtatták. A hatalomra került koalíciós Károlyi-kormány — a forradalmi erők nyomására — felszámolta a Habsburg-függést és kikiáltotta a köztársaságot. Kísérletet tett arra, hogy politikai, jogi és gazdasági reformokkal Magyarországot és társadalmi berendezkedését a modern tőkés államok szintjére emelje. Progresszív törekvései közepette szembe kellett néznie a világháború elvesztésének következményeivel, a Monarchia kereteit szétfeszítő nemzeti mozgalmakkal.

A tanulmány e rendkívül összetett, az őszirózsás forradalomtól a Tanácsköztársaságig ívelő korszak nemzeti és osztályellentétektől terhes világából a katonapolitikát ragadta ki, és arra keres feleletet, hogy a Károlyi-kabinet kül- és belpolitikai céljainak megfelelően milyen katonai politikát alakított ki és milyen erőfeszítéseket tett egy ütőképes, a forradalomhoz hű haderő megteremtésére.

A katonapolitika a mindenkori uralkodó osztály politikájának szerves része, lényeges alkotó eleme. Kifejezi a hadügyre, a háború társadalmi-politikai és katonai jellegére vonatkozó nézetek összességét. Magába foglalja az állam belső és külső biztonságával, az államhatárok megvédésével kapcsolatos elképzeléseit. Mindezekből szükségszerűen következik, hogy az állam általános politikai elvei megszabják a katonai politika jellegét és célját. Szükséges tehát, hogy kitérjünk azokra a politikai és ideológiai áramlatokra, melyek alapvetően befolyásolták a polgári forradalom kormányainak bel- és külpolitikáját.

* A tanulmány II. részét lapunk 1971. 1. számában közöljük — a Szerk.

Amikor 1918. október 31-én a Károlyi-féle függetlenségi, a polgári radikális és a szociáldemokrata pártból álló koalíciós kormány megalkult és megkezdte működését, a Monarchia katonai összeomlása elmélyült, a déli fronton kibontakozott a katasztrófális vereség valósága. Ezek az események döntően megszabták az új polgári állam katonai és politikai lépéseit, de a kormány magatartását más tényezők is befolyásolták. Magáévá kellett tennie a hátország háborúellenességét, békeakarátát. Csak az a kormányzati rendszer számíthatott a tömegek támogatására, mely szilárdan törekedett a háború azonnali befejezésére. Megállapíthatjuk, hogy 1918 októberében a hatalmat gyakorló erők elképzelése és a forradalom széles népi bázisának igénye összetekelőtt. A koalíciós pártok, de különösen a Károlyi-párt a béke következetes hívének vallotta magát. Ezt fogalmazta meg a párt névadója, Károlyi Mihály 1916. július 28-án, amikor szakított az Egyesült 48-as és Függetlenségi Párttal: „A függetlenségi pártnak az én vezetésem alatt kivált csoportja a magyar nép legégetőbb élet-szükségeitnek, legforróbb óhajainak pártja akart lenni, és ezért nem lehetett más mint a béke pártja. A Károlyi-párt volt a magyar békepárt.”¹

Károlyi 1918. október 16-i parlamenti interpellációjában megfogalmazta a Károlyi-korszak katonai politikáját jelentősen befolyásoló polgári-liberális irányzatát — a pacifizmust. A pacifizmus a mindenároni béke jelszavával elítélt mindenfajta háborút, nem tett különbséget az igazságos és igazságtalan háború között. Ez az irányzat az októberi demokratikus forradalom időszakának legnagyobb hatású eszmei politikai tényezőjévé vált. Önként adódik a kérdés, mi volt ennek az oka? A pacifizmus gyökerei a világháború nagyarányú embervesztéseire nyúlnak vissza. Magyarország férfilakosságát — gazdaságának agrárjellegénél fogva — a Monarchia örökös tartományaihoz képest nagyobb mértékben dobták a frontra. A hadvezetés ugyanakkor előszeretettel állította a magyar ezredek az arcvonalak veszélyeztetett szakaszaira, minthogy megbízhatóbb erőket jelentettek, mint a Monarchia egyéb nemzetiségű katonái.

Az ellenzék e miatt több ízben tiltakozott a parlamentben, de kevés eredménnyel.

Az ország világháborús veszteségei magasak voltak.

Az elesettek száma	661 000 fő, a bevonultak	17 ⁰ / ₀ -a,
A sebesültek száma	743 000 fő, a bevonultak	20 ⁰ / ₀ -a,
A fogságba esettek száma	134 000 fő, a bevonultak	19 ⁰ / ₀ -a.

Magyarország végeredményben a világháború éveiben 3 millió 800 ezer katonát adott — azaz mozgósította lakosságának 18⁰/₀-át.² A nép olyan mérvű katonai igénybevétele volt ez, amire példát a magyar nemzet történelmében nem találunk. Alig akad olyan család, ahonnan

¹ Károlyi Mihály: Egy egész világ ellen. Budapest, Gondolat Kiadó, 1965.

² Julier Ferenc: 1914—1918. A világháború magyar szemmel. Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1933. 140. o.

ne ragadt volna el valakit a háború. Mindez előkészítette és felszította a háborúval való szembefordulást és útjára indította a háborúellenes felkeléseket, katonalázadásokat.³

A pacifizmus térhódításának másik okát a dualizmus-kori Magyarország társadalmi struktúrájában kell keresnünk. A megkésett polgári fejlődés miatt a magyar burzsoázia társadalmi és politikai súlya kevéssé esett latba a hatalom kérdésének eldöntésében. Ady szavaival: egy gyenge urizáló hajlamú polgárság alakult ki, mely a vesztes háború után gyengésege tudatában csodatevő eszközként ragadta meg a pacifizmust, ezzel vélte a győzteseket kiengesztelni, a néptömegek forradalmasodását megfékezni.

A burzsoá demokratikus célokat követő Károlyi-kormány szilárdan elkötelezte magát a pacifizmus mellett, szembeállította azzal az erővel, amelyet az antant katonai ereje és az utódállamok burzsoáziájának területszerző törekvése képviselt.

A pacifizmus a háború alatt haladó vonásokkal is rendelkezett: szembefordult a háborúval és ellenállásra szólította fel az emberiséget. A világháború befejeztével, a forradalmak kirobbanásának időszakában azonban már retrográd tartalmat kapott, mivel mindenfajta fegyveres küzdelmet elítélt. Jászi Oszkár, a magyar pacifizmus eszmei vezéralakja, az orosz forradalom győzelme alkalmából arról írt, hogy a forradalmak és a háborúk ugyanabból a forrásból adódnak és a társadalmi haladás eszköze nem lehet az erőszak. Révai József Lenin írását idézve elítéli a pacifizmust, mert az kimerült a rábeszélésben. Nem látták meg a pacifisták — írja —, hogy a történelemben erővel erőt, hatalmi ténnyel hatalmat kell szembeállítani és az etikai megokoltság, ha szükséges is, az eredmény szempontjából másodrendű fontosságú.⁴

Az októberi forradalom politikáját alakító jelentős tényezőként kell megemlítenünk a wilsonizmust, amely az amerikai elnök, Woodrow Wilson nevéhez fűződik. 1918. január 8-án tárta a harcoló világ elé híres 14 pontját, amelyekben a háború befejezésének, a békekötésnek annexió nélküli megoldását, annak feltételeit fogalmazta meg. Ez a tőkés világ legnagyobb hatású békeprogramja volt, amellyel egyben ellensúlyozni is kívánta az oroszországi proletárforradalom békedekretumát.

Minthogy a wilsoni pontok látszólag biztosították az ország területi integritását, a polgári forradalom politikai körei — maga a kormány is — lelkesen csatlakoztak a wilsoni elvekhez, és külpolitikájukat a wilsoni megegyezéses békére alapozták.

³ 1918. február 1. cattarói matrózfelkelés, 1918. május 20. Pécsi 6. gyalogezred lázadása, 1918. július. Cragujevácnál helyőrségi megmozdulás.

⁴ Révai József: Az európai átalakulás kritikája. Internacionálé. (Mindenki újakra készül... I. kötet. Szöveggyűjtemény, 1919. január 1.) Az 1918–1919-es forradalmak irodalma. Szerk.: József Farkas.

Révai a Károlyi-párt politikai szereplésével, programjával foglalkozva bírálóan jegyzi meg: a nemzet, a történelmi határ, a felemelő tradíciók pártja, és ha az utóbbi hetek és hónapok alatt demokratikus és reformer hajlandóságokat árult el, az kizárólag Károlyi europaerségének, átfogóbb humanizmusának hatása.

Am a francia burzsoázia korántsem fogadta ilyen lelkesen a tengerentúli békeapostolt. Le akarta aratni győzelme gyümölcseit, és ezért, ha nyíltan nem is hozta a szövetségesek tudomására, a 14 pontot elutasította. Ez a magatartás nyilvánult meg Belgrádban Franchet d'Esperey megvető kézlegyintésében, amikor Károlyi a wilsoni elveket fejtegette előtte. Clemenceau szerint Wilson elnök — egy nemes vállalkozás ihletett prófétája volt, amelynek bántóan rabjává lett — nem ismerte kellően Európát és az egy darabban feküdt előtte.⁵

A wilsoni elvek hatását jól érzékelteti az a tény, hogy nemcsak a polgári pártok tették magukévá, hanem a szociáldemokrata párt is. Amikor Wilson európai útja — abból a célból, hogy a béketárgyalásokon részt vegyen — ismeretessé vált, a *Népszava* cikkírója fellélegezve írta: Wilson békéje a demokráciák együttműködésén alapuló béke, nem fegyveres béke — ami voltaképpen fegyverszünet —, hanem igazi béke, igazi nyugalom a háborúban kifáradt népek számára.⁶

A háború sorsát, mint ismeretes, nem a wilsoni elvek határozták meg, hanem az antant katonai túlereje. A központi hatalmak erőszakát legyőzte a nagyobb hatóerejű erőszak.

A pacifizmus és wilsonizmus hatása a polgári forradalom katonai politikájára

A Károlyi-kormány újdonsült hadügyminisztere, Linder Béla tüzér ezredes, a kormány következetes békeóhajának megfelelően és a *katonai helyzetet mérlegelve 1918. november 1-én az összes arcvonalakra vonatkozóan elrendelte az azonnali fegyverletételt.*⁷

A magyar történelemnek kevés olyan tette, politikai lépése van, amely annyi támadást váltott volna ki, mint Linder parancsa. A bukkott Tisza-rezsim reakciós politikusai, a két világháború közti ellenforradalmi magyar történetírók, de még a felszabadulás utáni történetírásunknak is nem egy képviselője egyaránt elítélték az őszirózsás forradalom első hadügyminiszterének intézkedését.

Andrássy Gyula, a Monarchia utolsó külügyminisztere a Károlyi-kormány fegyverletételéről írja: „Hogyha a visszaáramló és részben még harc képes magyar hadsereget, ahelyett, hogy mesterségesen to-

⁵ Clemenceau, George: *Grandeurs et misères d'une victoire*. Librairie Plon Paris, 1930. 140. o. —

Az eredeti szövegben: « M. le président Wilson, le prophète inspiré d'une noble entreprise d'idéologie dont il allait facheusement devenir le prisonnier, connaissait insuffisamment cette Europe, qui gisait en morceaux devant lui. »

⁶ *Népszava*, 1918. november 19. A magyar munkásmozgalom válogatott dokumentumai 5. kötet. 334–335. o.

⁷ HL. Pol. dem. iratok, 4 fond. HÜM. 28. 102/ein. 1. 1918. november 1. — „Magyarország belső helyzete képtelenné teszi az országot a háború továbbviselésére. A Magyar Kormány határozata alapján, mint felelős m. kir. hadügyminiszter, ezennel *elrendelem a fegyverletételt*, és utasítom a hadsereg főparancsnokságot, a Boroëvic (bozen) és Kövess hadseregparancsnokságokat, hogy *Wilson békepontjai: a teljes leszerelés, a népek szövetsége és a döntőbíróságok elvei alapján* (kiemelés tőlem — Ö. K.) haladéktalanul lépjenek az entente hadsereg parancsnokságaival összeköttetésbe a fegyverletételre vonatkozólag. Amennyiben az entente feltételei országunk megszállását követelnék, hassanak a közvetlenül tárgyaló hadseregparancsnokságok oda, hogy mélyen sújtott országunk megszállása csakis angol, vagy francia csapatok által történjék.”

vább bontják és demoralizálják, a magyar kormány teljes eréllyel összetartani és szervezni igyekszik, határainkat a békekötésig megvédehtük volna.”⁸ Andrassy az elvázett és megvert magyar csapatoktól várta azt, amit a Monarchia egész hadseregével sem tudott biztosítani.

A hosszú arcvonalsszolgálatl és tapasztalatokkal rendelkező Linder jól ismerte a katonák leghőbb vágyát, amely a vérengzés mielőbbi befejezését, gyors békét és az otthont követelte. Ismerte keserűségüket, amelyet az igazságtalanságok váltottak ki. Úgy vélte, hogy mint hadügyminiszternek kötelessége a frontkatonák vágyát, amely összhangban volt a hátszág nélküöző, forrongó tömegeinek erősödő követelésével, minél előbb valóra váltani.

Lindernek nehéz, hosszú harc árán sikerült kivívni akarátát, hogy fegyverletételi parancsát, a még funkcionáló közös hadseregpáncsnokság, az Armeoerkommando (a továbbiakban AOK) továbbítsa a csapatoknak. Linder november elsején szenvedélyes telefonpárbajt vívott az AOK-val, Arz vezérkari főnökkel és Weldstättennel, a hadsereg-főparancsnokság hadművelati osztály csoportfőnökével.

Idézzünk egy részletet e beszélgetésből:

..Linder: Meg kell mondanom Excellenciádna egészen nyíltan, hogy súlyos történelmi órákat, napokat élünk. *A béke iránti lelkesedés az egyetlen gát, amellyel a teljes fordulatot fel tudjuk tartani.* Az egyetlen kiút ezért a feltétel nélküli béke.

Arz: Egy ilyen béke azonnali elfogadása, eltekintve a technikai nehézségektől, imperialista és katonai törekvéseket is felállít, amellyel mindenkinek számolnia kell.

Linder: Mit jelent az, technikai nehézségek? Mi le vagyunk győzve és nincs militarizmus és semmi imperializmus. A lemondás lenne a legcsekélyebb büntetés a legyőzötteknek. Ha Diazhoz a hír a béke elfogadásáról nem érkezik meg, általános káosz lesz.

Arz: Igen. Történekte-e intézkedések, hogy a káosz kitörését, annak lehetőségét megakadályozzák?

Linder: Mi a közeli békéről beszélünk itt és a rendet *csak a pacifizmus hangoztatásával tartjuk fenn.* Mi tovább megyünk az úton, amelyre ráléptünk. Mi tartjuk magunkat a programhoz és reméljük, hogy a rendet fönn tudjuk tartani, de mi lesz Ausztriában?”⁹

A párbeszéd megvilágítja azt a kötéshúzást, ami a forradalmi magyar kormány és a Monarchia közös hadseregpáncsnoksága között végbement. Az AOK konzervatív, a Habsburg-dinasztiát és saját hatalmát átmenteni akaró tisztikar mindent elkövetett, hogy a Károlyi-kormány katonai lépéseit az azonnali fegyverszünet és leszerelés elérésére, késleltesse.

Arz-cal folytatott vita tükrözi Linder felelősségérzetét a súlyos helyzet miatt és szilárdan vallja, hogy egyetlen kiút az azonnali béke megteremtése.

⁸ Andrassy Gyula: Diplomácia és világháború. Budapest, Légrády Kiadó, 1921. 227. o.

⁹ HL. Pol. dem. iratok. 3/A fond.

Fáradozását végül is siker koronázza. Éjjel 11 órakor közlik parancsát a magyar egységekkel, de legtöbbször már nem jutott el a kialakult kaotikus állapotok miatt. November 2-án az Országház előtti téren Linder beszédet mondott az összegyülekezett több ezernyi tiszttel előtt. Itt hangzott el ominózus mondata: „*Soha többé katonát nem akarok látni!*”¹⁰ Azóta a polgári demokratikus korszak legtöbbet idézett mondása lett, s amelyet sok forrás elítélően, a történelmi Magyarország bukását előidéző végzetes mondatként említ.

Nehéz helyzetben van a korszak kutatója, amikor Linder fenti mondatát értékeli. Valóban meghökkentő, hogy egy forradalom után kibontakozó új hatalom, a demokratikus magyar állam hadügyminisztere részéről hangzott el, holott legfőbb kötelessége lett volna, hogy a burzsoá demokratikus célokat biztosító ütőképes hadsereget teremtsen. Ha mondatát kiragadjuk az akkori idők atmoszférájából, mint ahogy értékelői gyakran tették, nem lehet megérteni. Linder azonban e szavakat az ország addigi történetének legsúlyosabb háborúja után, a pacifizmus varázsában ejtette ki.

Idézett mondatát mélységes pacifizmusa és a közvetlen friss háborús élmények szükségszerűen váltották ki belőle. Nem okozott olyan dezorganizáló hatást, amint azt több rosszindulatú értékelés hangsúlyozza. Nem Linder mondata bomlasztotta fel a véres veszteségekkel tartott arcvonalat, hanem az antant túlereje. Linder tisztában volt ezzel, hogy az imperializmus még nem szűnt meg, hogy amint a múltban szüksége volt, a jövőben is szüksége lesz szuronyokra, hadseregre, hogy terjeszkedési vágyainak, az imperializmusnak megfeleljen.¹¹

Álláspontjának bizonyítására kijelenti, hogyha bármely formában is tartunk fenn katonaságot, olyan intézmény alapjait hagyjuk meg, amely természeténél fogva háborús célt szolgál, háborúra készül, még akkor is, ha védelmi célt hirdet.¹²

Gondolatmenete több ellentmondást tartalmaz. Bár felveti a tőke és a hadsereg közti összefüggést, mégis önállósítja a fegyveres erőt, s ezzel voltaképpen felcseréli az okot az okozattal. Nem a hadsereg az oka a háborúnak, hanem a kapitalizmus léte, osztályellentétei, hódítási törekvései.

Linder beszéde, katonapolitikai koncepciója nem volt mentes bizonyos naiv forradalmiságtól sem, amellyel radikális-szociáldemokrata elképzelését feltárta, kiérződik belőle az őszinte, az emberiség sor-

¹⁰ Linder Béla: Kell-e katona? (A militarizmus csődje) Budapest, Lantos testvérek Kiadó, 1918. 96. o. —

Ominózus mondata az alábbi beszédrészletben hangzott el: „Mi ebből a háborúból azt a tanulságot merítettük, hogy csak egy örök igazság van: a felebaráti szeretet igazsága, a népek egymásközötti szeretetének igazsága. Kint a lövészárokban nincs különbség magyar, olasz vagy francia között, az mind szenved, borzalmakat áll ki, s egymást sajnálja...

Millió és millió halál kellett, hogy egy új győzelmes élet támadjon fel belőle. Ez az új győzelmes élet támadjon fel belőle.

Ez az új győzelmes élet a pacifizmus jegyében születik meg. Nem kell hadsereg soha többé! Soha többé katonát nem akarok látni! Fegyvert többé szolgálaton kívül nem viselünk, se tisztek, se legénység.”

¹¹ Linder Béla: I. m. 97. o.

¹² Uo.

sáért felelősséget érző polgári demokrata. Hogy a korhangulatot fogalmazta meg, azt leginkább az Országház előtt jelenlevő tisztek magatartása bizonyítja: „Hogy a történelmi pillanatban, amikor a hűségesküt kivettem, a jelen volt tisztikar mennyire átérezte kijelentésemnek jogosult és igazi értelmét, mutatta az az őszinte lelkesedés, mely mindenkitől kitört.”¹³

Linder törekvését az azonnali fegyvernyugvás megteremtésére a koalíciós kormány legtöbb tagja osztatlan egyetértéssel fogadta. Az AOK-val folytatott sorsdöntő és heves párharcát a hadügyminiszter elévülhetetlen érdemének ismerték el. Károlyi Mihály, a kormány elnöke a *Népszavában* így nyilatkozott: „A történelem bizonyára nem lesz mostoha Linder érdemeinek elismerésében, aki a magyarság számára a béke kérdésében becses és hasznos szolgálatot tett.”¹⁴

Károlyi, az emlékezetes november 2-i ülésen, közvetlenül Linder után szólalt fel. A fegyverek korszakának megszűnését említve a katonáktól a haza, a béke és a pacifizmus nevében még nagyobb bátorságot kért. Lelki bátorságot, amely a fizikai bátorság fölött áll. „Oda kell állni a művelt világ arénája elé, és megmondani bátran, nyíltan és őszintén: *függetlenek akarunk lenni, békét akarunk, és nem akarunk többé semmiféle imperializmusnak szolgái lenni.*”¹⁵

A kormány külpolitikájának főbb törekvéseit fejezte ki, mire már ekkor árnyékot vetett az antant hatalmak gyámsága, mely megszabta a magyar állam függetlenségének, békéjének és demokráciájának lehetőségeit. Károlyi beszédében foglalkozott a rend fenntartásával is. Kérte a katonákat, segítsék a kormányt a belső rend kialakításában, mert a forradalom eredményeit, az ország függetlenségét csak a belső rend biztosíthatja. „Mi nem akarunk rablóvezérek lenni, nem akarunk a fölforgatókkal menni, nekünk a munka a fő és a köz- és vagonbiztonság.”¹⁶

Így vált a Károlyi-kormány politikájának alappillérvé a pacifizmus és a wilsonizmus, megszabva a katonapolitika terén teendő lépéseit.

Károlyi 1919 újévi beszédében kijelentette: „A mi ideálunkat egy szóban fejezhetjük ki: pacifizmus. Ha megtörténne, hogy a világ még nem érett meg a pacifizmusra, akkor nekünk az ügyek éléről távoznunk kell.”¹⁷

Károlyi ezzel mintegy megjósolta a kormány és az egész polgári demokratikus korszak végét. A világ ugyanis nem érett meg a pacifizmusra, azok dobták félre, mint elavult eszmét, akik a legjobban hirdették a háború alatt.

¹³ Uo. 99. o.

¹⁴ Népszava, 1918. november 5.

¹⁵ Népszava, 1918. november 3. 8. o.

¹⁶ Uo. 9. o.

¹⁷ Magyarország, 1919. január 2.

Fegyverszünet és leszerelés, az elhibázott fegyverszünet legendája

Linder Béla 1918. november 1-én a Monarchia közös főparancsnokságától kicsikart azonnali fegyverletétele arra bírta az AOK-ot, hogy meggyorsítsa a fegyverszüneti tárgyalások menetét. Addig mindent elkövetett, hogy a fegyverszüneti feltételek kedvező voltát kivárja. Amikor azonban az arcvonalakon a Monarchia hadseregének felbomlása ijesztő méreteket öltött, arra törekedett, hogy a felelősséget Linderre, a független Magyarország első hadügyminiszterére és kormányra hárítsa. Ténylegesen már megszűnt az ellenállás, amikor az AOK Lindernek engedelmességre — a magyar kormány felelősségére — elfogadta a fegyverletételt. Így formailag a következményeket elhárították magukról, de a történelmi felelősséget a késlekedésből fakadó sok ezres véráldozatért sohasem.

A Páduában aláírt fegyverszüneti egyezmény kitért a Monarchia összes arcvonalaira. Az olaszok azonban szemmel láthatóan nem nagyon siettek a fegyverszünet mielőbbi megkötésével. Sőt, a végleges feltételek ismertetése során közölték azt is, hogy az ellenségeskedések beszüntetése csak a fegyverszüneti feltételek elfogadása után 24 órával később történik. Ezzel az olasz főparancsnokságnak az volt a célja, hogy a Monarchia hadseregét minél nagyobb vereséggel sújtsa és egyben az újabb Olaszországhoz való csatolandó részeket is mint győztes hódító kívánta birtokba venni. Az olasz érdekeket döntő mértékben figyelembevevő, a Monarchiára nézve viszont súlyos feltételeket tartalmazó fegyverszüneti szerződés kifejezte az olasz hadvezetés ama szándékát, hogy a páduai okmány aláírásával megelőzi a rivális francia imperializmust és annak célkitűzései ellenére Közép- és Délkelet-Európában az olasz kívánalmakat a lehető legmesszebbmenően respektálni és érvényesíteni fogja. Sőt, az AOK számára némi reményt is nyújtott a restaurációra, mert nem érintette a Monarchia státuszát, belső berendezkedését.

A Monarchia közben szétesett. Az AOK monarchia-mentő kísérletei kudarcba fulladtak s így azonnal a feltételek elfogadására szólították fel Weber tábornokot. A fegyverszüneti egyezményt végül is 1918. november 3-án délután 1. órakor írták alá a Pádua melletti Villa Giusti-ban. Károlyiék egy nappal később értesítették az AOK-t, hogy kényszerítő körülmények miatt hozzájárulnak a páduai fegyverszünetnek Magyarországra is kiterjedő érvényességéhez. Továbbá közölték azt is, hogy Berinkey Dénes igazságügyi miniszter vezetésével küldöttséget indítanak a Belgrádban székelő Franchet d'Esperey tábornokhoz, hogy a balkáni arcvonalon is szüntesse be a hadműveleteket.

A hadsereg háttadőfésének történelmietlen és hazug állítása mellett a Károlyi-kormányt érintő másik vád az elhibázott fegyverszünet legendája. Miért ment Károlyi Belgrádba? *A páduai fegyverszüneti egyezmény érintetlenül hagyta az ország határait, Károlyi pedig önző módon, hogy az antanttal szóbaállhasson, feladta a páduai egyezményt és egy sokkal súlyosabb katonai megállapodást kötött.* Súlyos vádak

ezek: csak nagyon alapos elemzéssel, a történetek apró összehasonlításával és az erőviszonyok megfelelő bemutatásával cáfolhatjuk meg.

Mindenekelőtt meg kell állapítanunk, hogy a Balkán ellentétes imperialista hatalmi törekvések színhelye volt. Az olaszok előretörését — akik november 3-án már követelték Spalato, Sebenico, Knin kiürítését (Dalmácia, Bosznia), hogy megelőzzék Franchet d'Esperey-t — csakhamar feltartóztatták az előrenyomuló angol—francia antant csapatok, amelyek a Balkán nagy részének meghódításával a Duna-vonalán álltak. Céljuk az volt, hogy a Duna-völgyében befészkelve magukat, az utódállamok konszolidálásával szentesítsék a Monarchia felszámolását és likvidálják az itt fenyegető szocialista forradalmi veszélyt.

Sőt, megtették a lépéseket az olasz imperializmus kiszorítására az említett térségből. November elején Diaz tábornok csapatait már a francia—szerb katonai szövetség tartotta sakkban. E tény világos alapot adott a Károlyi-kormány ama elhatározásának — amit az önállóság demonstrálása is aláhúzott —, hogy külön tárgyalást kezdeményez a balkáni arcvonal főparancsnokával. Indokolta e lépést az az aggasztó hír is, hogy november 4-én szerb csapatok keltek át a Száván. Károlyi szerint már előzőleg hírt kaptak arról, hogy Franchet d'Esperey tábornok, a keleti hadsereg parancsnoka a Száva- és a Duna-vonalán állomásozó magyar csapatoktól a teljes megadást követelte.¹⁸

Ez a tény világossá tette Károlyiék számára, hogy a Diazzal kötött fegyverszüneti egyezmény nem vonatkozik a keleti hadseregre. A kormány első lépésként Franchet d'Esperey-vel kívánt kapcsolatot teremteni, hogy Budapest felé tartó egységeit megállítsa. A Bulgáriában vereséget szenvedett tábornok — a versaillesi tervtől eltérően, amely szerint csapatait délkeletre Konstantinápoly ellen vezeti — Magyarországon keresztül Berlint akarta megtámadni, hogy a kormány katonailag állítsa meg a tábornokot, nem volt elég erős. Kövess Hermann osztrák—magyar tábornagy november 4-én jelentette a déli arcvonal helyzetét, amely a november 2-i állapotot tükrözte.

„A parancsnokság papíron rendelkezik hét gyalogsági hadosztálllyal és egy, a XI. sz. hadtestparancsnoksággal. Tényleg azonban csak a XI. sz. hadtestparancsnokság és két és fél gyalogsági hadosztály áll rendelkezésre, összesen 10 000 fegyverrel. Hogy a Száva-vonala tartható lesz-e, az kizárólag a szerbek magatartásától függ, mert komoly ellenállásra ezekkel a hazájuktól távollevő és az előző harcokban és a visszavonulás következtében erősen megviselt csapatokkal és főként a horvátok megszökése következtében gondolni sem lehet.”¹⁹ Kövess tábornok néhány hét múlva jelentésének ellenkezőjét állította, hozzájárulva a Károlyi-kormány ellen indított támadáshoz.

Az antant keleti hadseregének haderejéről Larcher őrnagy könyvében a Brit Statisztika alapján részletes ismertetést közöl.

¹⁸ Károlyi: Faith Without Illusion, Jonathan Cope, London. 1956. III. rész. 3. fej. 1. o.

¹⁹ HL. Pol. dem. iratok, Hg. k. op. 73. sz. jelentés.

Eszerint:

191 000 francia,
11 000 szerb,
132 000 angol,
150 000 görög,
44 000 olasz

állt Franchet d'Esperey tábornok rendelkezésére. Ebből a görög hadsereget leszámíthatjuk, mert annak csapatai nem álltak a Duna-vonalán. Csak mint potenciális erő jött számításba.

Larcher őrnagy leírja: amikor a magyar küldöttség több napon át késlekedett a katonai egyezmény aláírásával, hogy a magyar közvéleményt előkészítsék, az alatt d'Esperey kitűzte észak felé történő továbbhaladásának határidejét. A formálisan meglevő magyar hadsereg révén november 9-én olyan helyzet állott elő katonailag, hogy d'Esperey így kiálthatott fel: „Pour la premiere fois depuis 1809. une armée francais marche sur Vienne!”²⁰ (1809 óta először menetel francia hadsereg Bécs felé!)

A *Bécsi Magyar Újság* egyik riportere 1922. június 17-én interjút készített a Belgrádba érkezett Franchet d'Esperey-val. Arra a kérdésre, hogy a Diaz tábornok és az osztrák—magyar hadsereg főparancsnoksága között megkötött fegyverszünet hatálya a balkáni arcvonalra is kiterjedt-e, a tábornok azt felelte, hogy sohasem hallott erről a fegyverszünetről. A tábornok állítása nem felel meg a valóságnak, mert a belgrádi katonai egyezmény feltételei között szerepelt a páduai néhány pontja is, pl. Mackensen seregének leszerelésére vonatkozó határidő. „Arról természetesen olvastam — folytatta d'Esperey —, de amikor Belgrádba jöttem, hogy Károlyival találkozam, mit sem tudtam felőle. Egyébként sem én nem állottam Diaz tábornok parancsnoksága alatt, sem pedig ő az enyém alatt.”

Kérdés: Fel volt-e hatalmazva és el volt-e tökéelve az antant keleti hadseregének parancsnoksága egy Magyarország elleni támadásra az esetben, ha a magyar kormány megtagadja a fegyverszünet aláírását Belgrádban?

Válasz: Minden bizonnyal. „Meg volt a felhatalmazásom és folytattam volna előnyomulásomat Budapesten, Bécsen és Prágán át Berlin felé. Véglegesen a november 11-én Franciaország és Németország között megkötött fegyverszünet állított meg utamban. Budapest és Bécs után Prága felé tartottam volna, mert csapataink között cseh katonák is voltak, akiket az osztrákoktól fogtam el és, akik kérték, hogy szolgálhassanak soraimban.”²¹

²⁰ Larcher M. *Commandant: La grande guerre dans les Balkans*. Librairie Payot, Paris, 1929. 253. o.

²¹ Bécsi Magyar Újság, 1922. június 17. MSZMP Párttört. Int. Archívum. Károlyi-per. — d'Esperey szerint: Kövess tábornagy bátor ember volt, de elkövette azt a hibát, valószínűleg a bádeni hadsereg-főparancsnokság utasítására, hogy túlságosan délen akart védekezni, ahelyett, hogy a leggyorsabban a Dunánál koncentrálna volna erőit. Ott északon, bár ott sem tudott volna megállítani, talán késleltetni tudott volna. Ahhoz, hogy föltartóztasson, legalább 15 hadosztályra lett volna szüksége, ezzel azonban nem rendelkezett.

A tábornok szavaiból a fellengzőség mellett is kirajzolódik az a hadműveleti elképzelés, amit az antant keleti hadseregének parancsnoka a belgrádi egyezményt megelőzően kialakított.

A Károlyi-kormány elejétől fogva foglalkozott a delegáció problémájával. Kezdetben vita volt arról, ki menjen d'Esperey-hez. Úgy volt, hogy a küldöttséget Berinkei fogja vezetni, de a szerb előrenyomulással a helyzet súlyosbodott és úgy döntöttek, hogy Károlyi megy. Ezt megelőzően a Minisztertanácson megvizsgálták az antant balkáni hadsereg-főparancsnokságától érkezett fegyverszüneti feltételeket, amelyeket a Belgrádba küldött meghatalmazottak november 4-én délután 5 órakor kaptak kézhez. Dormándy és Kozmovszky alezredek kiküldetéséről Linder számolt be a Minisztertanács november 5-i ülésén. A Károlyi-kormány Belgrádba küldött delegációja tehát több ok miatt határozta el elutazását. A páduai fegyverszünet ellenére a balkáni antant csapatok folytatták hadműveleteiket. November 4-én szerb csapatok átkeltek a Száván és benyomultak a történelmi Magyarország területére. A Monarchia ettől kezdve megszűnt államalakulat lenni, a nemzeti államok létrejötte alkotó elemeire bontotta az egykori Habsburg-birodalmat.

A belgrádi katonai egyezmény tartalma közismert. Súlyos feltételei igazolták Károlyit, aki érezte, hogy a közvélemény túlzott illúziókat táplál vele szemben. Amit azelőtt Tiszától kívántak, most tőle várják — félt a dezillúziótól. A katonai egyezmény az ország területi integritását megbontva demarkációs vonalat húzott a Maros mentén. A demarkációs vonal spontán jellegét mutatja, hogy kívül esett rajta a Székelyföld, de belül voltak Alsó-Fehér és Bihar megye színromán területei.

Mi az, ami nyugtalansággal töltötte el Károlyiékat? A III. pont ki-mondta, hogy a szövetségesek megszállási joga minden hadászati szempontból fontos pontra és helységekre vonatkozik. Ezek állandó kijelölésének joga a szövetséges hadseregek főparancsnokát illeti meg. A katonai egyezmény csak a déli határokat érintette, holott számolni lehetett a csehszlovák területi aspirációkkal, minthogy Wilson elnök elismerte a Csehszlovák Köztársaságot önálló hadviselő félnek, s hogy milyen akciók elégítik ki a fenti államot, annak eldöntését Csehszlovákia vezetőire bízta. A hadászati pontok megszállása a ravasz francia diplomácia fogása volt, amellyel fokról-fokra elégítette ki Románia területi igényeit.

A záradék „A” pontja nagy fontossággal bírt, mivel annak értelmében a békekötésig egész Magyarország területén, a megszállt területeken is, a saját magyar rendőri erők tartják fenn a rendet. De zavargások esetén az antantnak joga van az érintett területet ellenőrzés alá vonni. Károlyiék kérték a pont törlését, amit d'Esperey hosszas vita után elfogadott. Beleegyezett abba is — már késő éjjel —, hogy Clemenceauhoz táviratot intézzenek, amelyben a demarkációs vonal ideiglenes jellegét kívánták elérni.

A Károlyi vezette küldöttség ezután, az egyezmény aláírása nélkül, november 8-án visszatért Budapestre, hogy informálja a Nemzeti Ta-

nácsot és az ország közvéleményét. Ellentétes vélemények kavarogtak a belgrádi egyezmény értékelése körül. A cseh és szerb sajtó támadta az egyeményt. Az optimista magyar közvélemény, amely a németekkel való szövetség ellenére elnézést várt, csalódottan vette tudomásul a szigorú feltételeket.

A közhangulat fokozódó pesszimizmusa a *Népszavában* is tükröződött. November 12-én „*Az antant és a wilsoni elvek*” címmel vezércikk foglalkozik a fegyverszünettel. „A francia generálisnak az a szava pedig, hogy a magyar Katonatanács megalakítása Magyarországon mélységes züllésre mutat, azt jelenti, hogy ez a köztársasági generális éppen olyan katona, éppen olyan generális, a militarizmusnak éppen olyan vérbeli képviselője, mint akár ama hírhedt Hoffmann tábornok, aki Brest-Litovszkban Trocki elvtárs érvelésével szemben a kardjára ütött.”²²

Clemenceau válasza Franchet d'Espereyhez hamarosan megérkezett. „Kérem — sürgönyözte — tárgyaljon Károlyi Mihállyal, de kizárólag csak katonai kérdésekben. Minden más kizárva. Ez a végső instrukcióm.”

Az egyezmény határozatai tehát pusztán katonai és nem politikai jellegűek voltak.

A kormány végül is megbízta Linder Béla tárcanélküli minisztert, hogy a belgrádi egyezményt írja alá, ami november 13-án meg is történt.

Hosszabban időztünk a belgrádi tárgyalások problémakörénél. Nemcsak a kormány külpolitikáját meghatározó szerepénél fogva, hanem azért is, mert a katonapolitikában fordulatot jelentett. Előtérbe kerültek a konzervatívabb katonai körök és Lindernek — a tudatos pacifistának — távoznia kellett.

Határozott jobbrafordulás ment végbe a kormány katonapolitikájában, ha ennek kifelé nem is adott hangot. A burkolt, majd nyílt ellenforradalmi törekvések megerősödtek és egészen 1919. március 20-ig végigkísérték az októberi forradalom hadügyi politikáját.

A leszerelés

A demokratikus kormány már a fegyverszüneti tárgyalásokat megelőzően roppant feladat megoldásával birkózott. Fogadnia és a polgári életbe át kellett vezetnie az arcvonalakról tízezrével hazaözönlő katonákat, akik a vittorio-venetói katasztrófális következményekkel járó áttörés után rendezetlen sorokban, menekülésszerűen vonultak vissza és rohanták meg a felbomló Monarchia határállomásait. Céljuk a mielőbbi hazajutás volt. Számukat jelentősen megnövelte a magyar kormány első hadügyminiszterének, Linder Bélának az azonnali fegyverletételre szóló parancsa és ezzel egy időben kiadott leszerelési rendelete. A kormány a rendkívül bonyolult, jó szervezési készséget igénylő leszerelést sikeresen oldotta meg. A leszerelési rendelet ugyan-

²² Népszava, 1918. november 12.

abból a politikai magatartásból született, mint a fegyverletétel: wilsoni békepontok: pacifizmus, teljes leszerelés, népek szövetsége. Az azonnali leszerelés rögtöni végrehajtásra minden magasabb parancsnokságnál, csapatnál, intézetnél leszerelési különítmények alakítását írta elő, melyeknek a katonai felszereléseket és mindennemű hadianyagot össze kellett gyűjteniük. A rendelet kimondotta még, hogy „Az elbocsátandók fegyver, lőszer és felszerelés nélkül mielőbb hazairányítandók. Ukrajnában levő haderőink további folytatólagos hazairányítása, valamint leszerelése iránt a keleti hadseregparancsnokság azonnal intézkedjék.”²³ Ugyanez vonatkozott a Mackensen hadseregcsoportjánál beosztott magyar csapatokra is. A hadügyminiszter kilátásba helyezte, hogy a magyar területen tartózkodó csapatok részére külön intézkedést fog kiadni.

A katonák egy része a leszerelési parancs ellenére sem adta le fegyverét. Egyrészt azért, mert — azt a fegyverletétel elemzésénél láttuk — a leszerelési parancs a felbomlásban levő csapatok nagy részéhez nem jutott el, a többi pedig egyszerűen megtartotta. Nap mint nap jelentek meg felhívások a fegyverek beszolgáltatására, sőt a határ-állomásokon földet ígértek azoknak, akik leadják fegyverüket. Mint néhány esetből kiderült, szükség volt e fegyverekre. A Monarchia hadserege a politikai események következtében nagyrészt ellenséges országokon keresztül tért haza. Sokszor a fegyver segítségével tudták csak a teljes kifosztásukat megakadályozni. Különösen Ukrajnából visszatérő katonáinkat fenyegette veszély. A Kőrösmezőre beérkező csoportok elmondták, hogy az ukrajnai állomásokon felfegyverzett bandák a visszatérő magyar katonáktól nemcsak fegyverzetüket, de ruhájukat is elszedik. Sokat meg is öltek. Az a hír terjedt el, hogy Magyarországon levő orosz—ukrán hadifoglyokkal a magyarok hasonlóan bánnak el.²⁴

A fegyverek megtartására szólította fel a hazatérő katonákat a szervezkedő kommunista párt is. A párt vezetősége, mely ellentétes katonapolitikai álláspontot képviselt, arra törekedett, hogy minél nagyobb fegyverkészletet teremtsen a párt forradalmi céljaira. A leszerelő katonáknak kiadták a jelszót: ne szolgáltatassák be a kaszárnyába a fegyvereket.²⁵ A kommunista párt szerepére még visszatérünk a demokratikus hadsereg forradalmasodása problémáinak elemzése során.

Néhány nappal a leszerelési parancs megjelenése után — november 5-én — a HÜM 1. osztálya kifejtette aggályait az azonnali leszerelést kimondó Linder-paranccsal szemben. Az osztály szerint a magyar kötelekek vegyesen vannak alkalmazva, s nincs tudomásuk arról, hogy a többi állam is kiadott volna hasonló utasítást. Előállhat az az eset, hogy az egyes hadseregcsoportok közvetlenül és egységes irányítás nélkül vezetik a tárgyalásokat, ami különféle eredményt hozhat. Nin-

²³ HL. Pol. dem. iratok. Eln./1. o. 28. 102. ikt. sz.

²⁴ HL. Pol. dem. iratok, HÜM 883/eln. 1. o. 1918.

²⁵ Kun Béla: Miért győzött Magyarországon a proletárdiktatúra? A Magyar Tanácskörtársaságról. 377. o. (Válogatott írások és beszédek) Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1938.

csenek egyeztetve a hadseregparancsnokságok a tárgyalási időpont-ról, valamint arról sem, hogy a megállapodások mikor lépnek érvény-be. A leszerelés következtében hatalmas mennyiségű hadianyag fog összegyűlni. Véleményünk szerint legalább meg kellene kísérelni, hogy az óriási nemzeti vagyont képviselő hadianyag Magyarország jelenlegi határain belüli raktárakba kerüljön. Ehhez azonban idő kell, amit az utasítás nem biztosít, mert a katonák minden egységes idő nélkül mielőbb elbocsátandók. A leszerelők hatalmas tömegei alapos élelmezési előkészületeket igényelnek, amelyek szerintük nem történtek meg, ami provokálhatja azt, hogy az éhező katonák erőszakkal gondoskodnak élelmezésükről.²⁶

Az 1. hadosztály aggodalmai csak megközelítően érzékeltetik a leszerelés hatalmas problémáját. A magyar egységek 1918. november 1-én Európa nagy részén szét voltak szórva. Ukrajnától a nyugati arcvonalig, Varsótól az észak-olasz Alpokig.

Bonyolította a csapatok helyzetét, hogy a hátszágban történt eseményekről nem tudtak tájékozódni, nem volt összeköttetés a csapatok többsége és a magyar hadügyminisztérium között. Az AOK pedig tudatosan szabotálta a vonalak és a hadrend közlését. A tájékozatlanság, az új helyzet okozta bizonytalanság és aggodalom tükröződik abból a táviratból is, amit november első napjaiban a Mackensen főparancsnoksághoz beosztott vezérkari tisztek megbízásából Winkler főhadnagy továbbított Budapestre. *Kéri a magyar vezérkari főnököt, hogy tájékoztassa őket a bekövetkezett eseményekről, mert 100 000 katona és polgári személyt fenyeget az elvágás, és kéri a muníció megküldését.* (Kiemelés tőlem — Ö. K.), mert a németek a Duna-vonalát csak addig tartják, amíg szállítmányaik Magyarországon át veszélytelenül jöhetnek.

„Ha a németek kivonják haderejüket — hangzik a távirat —, nekünk nincs elég csapatunk, hogy Romániát csak fél napig is tartsuk és akkor Erdélybe kell visszavonulnunk, ahol semmi garancia nincs, hogy a demoralizált és gyenge csapataink (jobbára B osztályú legénység) az antant 28 és a románok 10 divíziójával szemben a magyar hárt megvédik.”²⁷

Nyomatékosan felhívják a vezérkari főnök figyelmét, hogy milyen katasztrófális következménnyel járhat, ha továbbra sem kapják meg a 3 nap óta hiányzó összeköttetést a Kövess-hadseregszomszédos hadosztályával, amellyel együtt operálva kell a Duna-vonalat tartaniuk. A kétségbeesett hangú távirat felfedi, hogy a forradalmi eseményekről nem értesültek, nincs tudomásuk arról, hogy a déli arcvonal összeomlott, s nem jutott el hozzájuk Lindernek az azonnali fegyverletételre szóló parancsa. „Megláthattuk, hogy a mi életünk fölött egy másik, sötét, gonosz hatalom hálózata él. A hadsereg-főparancsnokság nem engedte Linder parancsait a frontra. Rettentő volt a birkózás, amit a bukott, tehetségtelen közös vezérkarral kellett foly-

²⁶ HL. Pol. dem. iratok 3/A dob. HÜM Eln. 1. o. 103. 1918.

²⁷ HL. Pol. dem. iratok Eln. 5. o. 3/A dob.

tatni, amíg kitiporták belőle azt az ígéretet, hogy a magyar katonákkal letéteti a fegyvert”.²⁸

A nehéz körülményekkel való küszködés csak kiemeli a hadügyminisztérium sikeres munkájának értékét. A kétségkívül gyors eredményt elősegítette Lindernek még a forradalom kitörése előtt elkészített memoranduma, melyet Batthyáynak küldött el és a leszerelés végrehajtásának konkrét javaslatait tartalmazta. A tervezetről jegyezte meg Batthyány: „Szép munka volt, sok figyelemre méltó eszmét tartalmazott.”²⁹

Linder tehát még a világháború alatt elkészítette a hadsereg leszerelésére vonatkozó tervezetet. Ez a tény ismételen aláhúzza, hogy a háború Lindert, az aktív katonatisztet mélységesen antimilitaristává változtatta, aki minden tudásával arra törekedett, hogy az olasz fronton ezrével vérzett, járványoktól és nélkülözéstől meggyötört, lerongyolódott katonáit — amelyért a militarizmust tette felelőssé — minél előbb visszaadja családjuknak.

Az orosz példa lebegett előtte. Bár a szocialista forradalom győzelmét tévesen vezeti le a nép békevágyából — csak közrejátszott abban —, helyesen mutat rá, hogy Kerenszkij bukását döntően az idézte elő, hogy szembeszegült a nép leghűbb követelésével, a békével.³⁰

„... Szemünk előtt volt az orosz példa... Oroszországban is, amelynek népe el volt nyomva, bizalmát az oligarchikus, autokrata, korrupt rendszerrel szemben elvesztette és szintén le volt verve, azért tört ki a forradalom, mert a nép az óriási birodalom minden zugából követelte a békét. És lám Kerenszkijnek, akit a békeforradalom emelt az ország élére, első dolga volt a nép leghűbb követelésének: a békének ellenszegülni.”³¹

A polgári demokratikus kormány legsajátosabb ellentmondásához érkeztünk el. Leszereli a hadsereget, holott az országban továbbra is forradalmi a helyzet. Sőt, Linder bírálja Kerenszkijt, aki engedett a nacionalizmusnak s tovább folytatta az imperialista háborút a parasztkatonák százezreinek akarata ellenére. Mintha megcáfolni látszana a marxizmusnak a burzsoáziáról és a fegyveres erőről szóló tanítását. Az állam egyik legfontosabb fegyveres bázisát, a hadsereget szünteti meg, pedig ezzel osztályuralma kerülhet veszélybe.

A Károlyi-kormány valóban nem a Kerenszkij-kormány magyar megfelelője volt. Létrejöttének történelmi körülményei különbözőek. Az októberi magyar forradalom a katonai összeomlásokkor robbant ki, vezetői a pacifizmus és a wilsonizmus következetes hívei voltak. Félt

²⁸ *Magyar Lajos*: A magyar forradalom. Elmények a forradalom főhadiszállásán. Budapest, Atheneum, 1919. 28. o. —

„Waldstätten, a vezérkar főnökének helyettese megígérte, hogy kiadhatja a parancsot, s ugyanaz a Waldstätten, s ugyanaz az Arz, akik ezt az ígéretet tették, becsapták a magyar kormányt, s néhány nap múlva a maguk nevében kezdtek el a fegyverszünetről tárgyalni.” (Uo.)

²⁹ *Batthyány Tivadár*: Beszámoló, II. kötet. Budapest. Szerző kiadása, Atheneum Nyomda, 1928. 8. o.

³⁰ *Linder Béla*: Kell-e katona? 98. o.

³¹ Uo.

a kormány a hadsereg forradalmi fellépésétől — tehetnék meg ellenvetésünket: a magyar köztársaság hadereje, mely a közös, dinasztikus szellemű fegyveres erejéből vált ki, potenciálisan az ellenforradalom számára is erőbázist jelentett, s ha a Károlyi-kormány jobban tartott volna a hadsereg radikalizmusától, akkor támaszkodott is volna a hadsereg jobboldali elemeire. Ez nem történt meg, és ez tükrözi Károlyiék következetes demokratikus irányvonalát, amellyel elvetették a fegyveres megoldást és a wilsoni elvekre építették a háború utáni helyzetben a nemzetek közötti együttműködést.

Linder Béla katonapolitikában vallott radikalizmusa túllépett a burzsoá kormányok hadsereggel kapcsolatos politikáján, mert a militarizmusnak következetes ellensége volt. Az ellenállás gondolata még pacifizmusa ellenére is felvetődött benne, de azzal súlyosabb katasztrófát látott felidézni az országra, mint a békés megoldással: „Ideig-óráig — a la Kerenszkij — fel lehetett volna a lelkileg összeroppant magyarságot a haza védelmére tüzelni, de komoly és tartós eredményt az ily irányú akciótól, mely még hozzá az egész világot hívja ki ellenünk, nem lehetett várni.”³²

A leszerelést azért is sürgette, mert bár a tisztikar jelentős átalakuláson ment át, sőt a fiatalabbak erősen szociális érzelműek voltak, a dinasztikus és militarista nevelés következményeivel mégis számolnia kellett, nehogy a haladni nem tudó tisztek csapataikat félrevezetve a forradalom ellen használják fel azokat. „Nekem tehát, mint a forradalmi hadügyminiszternek, eltekintve még pacifista meggyőződésemtől is, össze kellett törnöm a régi militarisztikus intézményt.”³³

1918. november 8-án, amikor a Minisztertanács ülésén benyújtotta lemondását, újra kitért a leszerelésre, mely miatt sok támadás érte. Hangsúlyozta, hogy ismerte a katonák leghőbb vágyát, amely a vérengzés befejezését, gyors békét és az otthont követelte. A pacifizmus hirdetésében kereste az orvosságot, hogy a testileg és lelkileg lerongyolódott katonáknak vigaszt adjon.³⁴ Linder őszinteségében nincs okunk kételkedni, de az imperializmus természetét félreismerte. Elkötelezte magát a wilsoni elvek mellett, amelyek értékét hamarosan tapasztalhatta.

A sebtiben kiadott leszerelési utasítást csakhamar követték a pontosító rendeletek. Ezek kidolgozásában oroszlánrésze volt Böhm Vilmosnak, akit november 4-én Linder javaslatára hadügyi államtitkárnak neveztek ki és megbízták a leszerelési ügyek intézésével. Böhm hallatlan energiával látott munkához. Már kinevezését követő napon készen volt az újabb rendelet tervezetével, amely hamarosan, november 7-én meg is jelent.³⁵ A leszerelés súrlódás nélküli biztosítására elrendeli, hogy kisebb állomásokon, kiegészítő parancsnokságokon *egy*, nagyobb állomásokon pedig a szükséges számú leszerelő különítmények állí-

³² Uo.

³³ Uo.

³⁴ Uo. 96. o.

³⁵ HL. Pol. dem. iratai, 4. dob. HÜM. 28.315/eln. 1. o. 1918.

tandók fel. Elbocsátották a hadsereg kötelékeiből az 1895 évnél idősebb születésű évfolyamokat, valamint a főiskolai hallgatók közül azokat, akik ennek tényét igazolni tudták.

Visszamaradtak:

- a) a tényleges állományú havidíjasok;
- b) a tényleges állományú rangosztályba nem sorolt havidíjasok;
- c) továbbszolgáló altisztek;
- d) az 1896-os és ennél fiatalabb születésű évfolyambeli nem tényleges havidíjasok (az ún. öt legfiatalabb korosztály);
- e) továbbszolgálatra önként visszamaradó nem tényleges állományú havidíjasok, havidíjas jelöltek;
- f) a munkásotthonokban elhelyezést nyerő munkások.

Ez az utasítás már jóval körülírtabb, mint a Linder által november 1-én kiadott parancs. *Ezt már nem a pacifizmus szülte*, hiszen a visszamaradók jelentős létszámú hadsereg felállítására adnak lehetőséget. Az öt legfiatalabb korosztály — amellyel részletesen a következő fejezetben foglalkozunk — egymaga kitett elméletileg 300 000 embert, többet tehát, mint amennyit a belgrádi katonai egyezmény megengedett. Az utasítás e) pontja különösen figyelemre méltó. *Ebben a továbbszolgálatra önként visszamaradó nem ténylegesekről van szó*. Az aktív tisztikarnak így módot nyújtanak arra, hogy a leszerelést elkerülve a hadseregben belül maradjon. Ez pedig a tisztialakulatok csíráját jelentette: kis hadsereg, nagyszámú tiszt.

A leszerelés megmozgatta az egész országot. A határállomásokon, amelyek a különböző irányból hazatérő csapatoknak megfelelően jelöltek ki, fogadták a szétszórtan, néha egységbe érkező katonákat.

Budapesten mozgalom indult a katonáknak civilruhába való öltöztetéséért, meleg étellel történő fogadásáért. A leszerelést az első napokban a katonai kerületekhez kötötték, később — hogy a leszerelés munkáját megkönnyítsék — megengedték a hazatérő katonáknak, hogy a tartózkodási, illetve lakóhelyükön szereljenek le. Kezdetben a leszerelő katonák tíz napi zsoldnak megfelelő összeget (napi 4 korona) és ételmezési váltságokat kaptak. Egy későbbi rendelet a fenti összeget felemelte az alábbiak szerint:

a) akiknek az „*Igazolvány*” hátlapján semminemű feljegyzés nincs, vagy az áll, hogy tíz napi leszerelési illetékeit megkapta, harminc napi zsold és ételmezési váltság — 270 korona — fizetendő ki.

b) Azok számára, akiknek „*Igazolványára*” a leszerelést végző katonai hatóság feljegyezte, hogy a 10 napi zsoldot és az ételmezési váltságot nem kapta meg, 40 napi zsoldot, plusz az ételmezési váltságot, összesen 360 koronát kellett kifizetni.³⁶

E rendelettel tették lehetővé, hogy a leszerelési költségeket az illetékes katonai hatóságok helyett az adott helység közigazgatási hatósága is kifizetheti.

³⁶ HL. Pol. dem. iratok, 4. dob. HÜM. 30.44/eln. 1. o. 1918.

A leszerelés mértékét mutatja, hogy november végéig 700 000 katonára tért haza otthonába, december közepéig pedig 1 200 000 volt a leszereltek száma. December végéig a hadügyminisztérium a személyi leszerelést befejezte. A hatalmas hadsereg polgári ruhát öltött, és megpróbált beilleszkedni a forradalom utáni polgári demokratikus viszonyokba. Az összeomlást követő kaotikus gazdasági helyzetben jelentős részük nem kapott munkát, ennek következtében az egyenruhás hadsereg munkanélküli hadsereggé vált, s a kolduló hadirokkantak tízezreivel együtt a balratolódás és a forradalmasodás egyik bázisát jelentették.

Kísérletek a polgári köztársaság fegyveres erejének megteremtésére

A Károlyi-kormány békeprogramjának megfelelően — a burzsoá pacifizmus szellemében és a wilsoni elveket követve — letétette a fegyvert a megvert és nagyobb részt felbomlott magyar csapatokkal. Az azonnali fegyverletétellel és fegyverszünettel a kormány nemcsak a háború elvesztése következtében kialakult katonai erőviszonyokat ismerte el, hanem kifejezte az antantnak és a létrejött utódállamoknak azt is, hogy az öszirózsás forradalom Magyarországa és annak népkormányja szakított a régi osztrák-germán imperializmussal, ezzel érdekszövetségben álló antidemokratikus iránnyal, megtagad minden erkölcsi közösséget a hatalmat addig gyakorló militarista rendszerrel és az általa előidézett és folytatott háborúval.

Elébe ment a fegyverszüneti egyezménynek abban a reményben, hogy lépésével enyhébb megítélést vált ki az antant diplomáciából. Lovászy szavaival: „A magyar kormány kedvező hatást vár a fegyverletétel lépésétől, és azt reméli, hogy e lépés Magyarország helyzetét lényegesen megjavítja.”

Am a fent vázolt okok és célok ellenére a Károlyi-kormány sem vonhatta ki magát az osztálytársadalmak korában született államhatalmak törvényszerűsége alól. Minden pacifizmusa és békeóhaja mellett ugyanis meg kellett teremtenie a burzsoá osztályok érdekeit biztosító erőszakszervezetek legfontosabb tényezőjét: a hadsereget. A polgári kormány katonai vezetői a hatalom átvételének pillanatától kezdve — Linder Béla emlékezetes kijelentésével szemben — tisztában voltak azzal, hogy az ország belső és külső biztonságának, a magántulajdon védelmének létfeltétele a fegyveres erő megszervezése és kiépítése.

Mivel a kormány és a mögötte álló osztályerők a „vértelen” forradalom után Magyarország gazdasági, társadalmi és jogi viszonyainak polgári demokratikus átalakítását tűzték ki célul, a felállítandó hadsereg szükségszerűen burzsoá jelleggel szerveződött. Feladata volt az államhatárok védelme, a magántulajdon megőrzése, a forradalmi tömegek fékentartása.

A kiélezett politikai helyzetben a hadsereg megszervezésének feladata felszínre hozta a koalíciós kormányzati rendszer ellentéteit, belső egyenetlenségét — sőt tehetetlenségét is.

A Károlyi-pártból, a polgári radikálisokból és a szociáldemokraták-
ból alakult kormányban a Károlyi-párt volt többségben. A polgári
miniszterek száma azonban nem tükrözte a tényleges erőviszonyokat.
Károlyi jól látta, hogy a szocialisták szava — bár csak ketten voltak
— tízszeresen hangzott, mert az egyetlen jelentős erőt, a szervezett
munkásságot maguk mögött tudták. E felismerésből fakad Károlynak
1918. december 11-én, az első kormányválság idején elhangzott kije-
lentése, minthogy a szociáldemokrata párt tartja kezében a tényleges
hatalmat, a leghelyesebb, ha a szociáldemokrata párt átveszi a kor-
mányt.³⁷

Az erőviszonyok ilyen megoszlása állandóan a kormány egyensú-
lyának felborulásával fenyegetett. A nézeteltérések miatt nem tudtak
egységes koncepciót kidolgozni a hadsereg újjászervezését illetően sem.
Károlyi szerint a forradalom néphadseregét azért nem tudták felállí-
tani a parasztság soraiból, mert a szocialista miniszterek ellenforra-
dalmi elemnek tekintették a parasztságot. Károlyi szavai a magyar
szociáldemokrácia egyik gyengeségére utalnak. A parasztság kérdésé-
ben vallott káros Lassalle-féle nézete, mely szerint reakciós tömeg
a parasztság, és nem tettek különbséget a parasztság szegényparaszti,
illetve jómódú rétegei közt. Álláspontjuk kihatott a földkérdésben val-
lott nézetükre is, amikor nem ismerték fel a földosztás szükségszerű
voltát. A hadsereget csupán az egyedül megbízható szervezett mun-
kásokból akarták felállítani. Károlyi a hatékony katonai erő szerve-
zésének sikertelenségét csak egyik oldalról közelítette meg. Mint majd
később látni fogjuk, a hadseregszervezés sikertelenségének okai között
megtaláljuk a megoldatlan szociális problémákat is.

Másik gátló tényező a pacifizmus volt, amely a kormány külpoliti-
kájának gerincét alkotta. Korábban már rámutattunk azokra az okokra,
amelyek következtében a kormány politikai elveiben a pacifizmus
olyan jelentős alakító erővé vált, s amit a hadügyminiszter katona-politi-
kai téren úgy fogalmazott meg, hogy „Soha többé katonát nem akarok
látni!” A pacifizmus és hadseregszervezés két egymásnak ellentmondó
fogalom. Ebből eredően a forradalmat követő napokban sem Károlyi,
sem Linder törekvéseinek középpontjában nem az új hadsereg gyors
felállítása állt, hanem a leszerelés és a fegyverszünet. Erre sarkalta
őket a hadsereg felbomlása, a kimerült ország forrongó tömegei, akik
elsősorban viselték a háború vér- és anyagi áldozatát. A lövészárkok
elcsigázott, járványoktól tizedelt katonáit pedig egyetlen vágy haj-
totta: hazatérni.

Jelentős gátló tényezőként kell megemlítenünk azt a történelmi igaz-
ságot, hogy Magyarország újkori történelme során önálló nemzeti had-
sereggel csak az 1848—1849-es forradalom és szabadságharc idején
rendelkezett. Évszázadokon át nélkülözte a független állam attribu-
tumainak egyik legfontosabb elemét, az önálló hadsereget. Az 1867-es
kiegyezés XII. t.—c. L1. §-a ugyan lehetővé tette a magyar királyi
honvédség felállítását, azonban 1912-ig tüzérséggel nem rendelkezett,

³⁷ Károlyi Mihály: Faith Without Illusion . . . III. rész, 3. fejt. 14.

s emiatt a közös hadsereghez képest csak másodértékű katonai erőt képviselt.

Ennélfogva a Károlyi-kormányban levő pártok a hadseregszervezés, de általában az önálló katonapolitika elméleti és gyakorlati ismereteiben kevés tapasztalattal rendelkeztek. A három volt ellenzéki párt közül csak a Károlyi-pártnak volt parlamenti múltja, mivel sem a polgári radikálisok, sem a szociáldemokraták nem kaptak helyet a dualizmus korának magyar parlamentjében.

Elsősorban a függetlenségi tradíciókat őrző Károlyi-párt politikájában találhatunk a hadsereggel és egyéb katonai kérdésekkel összefüggő elképzeléseket.

A forradalom előestéjén megalakult Nemzeti Tanács 12 pontos kiáltványában elsősorban Magyarország teljes gazdasági, katonai és külpolitikai függetlenségét hangsúlyozta és nem az eljövendő hatalom hadseregének kérdését. Annyit kimondott, hogy követeli a magyar seregeknek külföldről való visszahívását. A Károlyi-párt jobboldala 1918. december 15-én Köztársasági Függetlenségi Párt néven új pártot alakított. Vezetője Lovászy Márton volt. Kibocsátott programjában kijelentette, hogy a polgári jobboldal fenntartással fogadja Wilson pacifizmusát. A hadseregről szólva leszögezi, hogy elfogadja Wilsonnak azt a tételét, amely a világ összes hadseregei leszerelését mondja ki, de amíg az nem történik meg, és a militarista szervezetek helyét mindenütt a néphadseregek el nem foglalják, „addig követeljük a magyar hadsereg gyors és egyöntetű megszervezését”, vagyis a volt honvéd és közös magyar ezredek szervezeteinek egybeolvasztását és egy jól fegyelmezett hadsereg fölállítását.³⁸

A szociáldemokrata párt az 1903-as programjában kimondta az állandó hadsereg eltörlését, magáévá tette a II. Internacionálé döntését, de nem foglalkozott az új hadsereg jellegével, összetételével és szerepével. Böhm Vilmos, szocialista hadügyi államtitkár csupán a forradalom győzelme után fejtette ki hadseregszervezési koncepcióját. Ez azonban már a polgári köztársaság történetéhez tartozik.

A polgári radikálisok hadseregtervezetét nem ismerjük. A párt vezetője, Jászi Oszkár, a magyar polgári pacifizmus eszmei vezére volt, ami kétségtelenül akadályozta bármilyen elképzelés kifejtését a fegyveres erővel kapcsolatban.

Mindezek a körülmények gátlóan hatottak az önálló katonapolitika kidolgozására, ami nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy a kormány a rendkívül válságos kül- és belpolitikai helyzetben a hadügy terén állandó válsaggal birkózott, és fogyasztott el rövid kormányzási ideje alatt — Károlyi debütálását nem számítva — három hadügyminisztert.

Az új magyar állam létérdeke azonban parancsolóan írta elő önálló hadseregének megteremtését.

³⁸ *Mérei Gyula*: A magyar októberi forradalom és a polgári pártok, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1969. 54. o.

Az erőszakszervezetek első formái a forradalom után

A magyar uralkodó osztályok, tőkésék és nagybirtokosok október 31-e után a forradalom befejezésére törekedtek. A nagyarányú tömegtüntetésektől megrémülve sürgették a rend helyreállítását, a magántulajdon szilárd védelmét. A kormány kísérletet tett a forradalom alatt megalakult munkás- és katonatanácsok leszerelésére. Felhívások sokasága szólította fel a munkásokat, katonákat a fegyverek beszügyáltatására. A hadügyminisztérium legfőbb törekvése pedig az volt, hogy a gyűlölt kaszárnyákba gyűjtsék a forradalmi katonatömegeket.

A világháború azonban kiélezte a társadalom osztályellentéteit. A sokat éhezett munkás- és agrárproletár tömegek a forradalom továbbviteléért harcoltak, követelve a hadimilliomosok vagyonának elkobzását, a tőke korlátozását, az üzemek szocializálását. Szerke az országban földfoglaló mozgalmak törtek ki. A szegényparasztság nem akart várni, azonnal birtokba akarta venni a földet. E mozgalmakban vezető szerepet játszottak a frontról fegyveresen hazatért, illetve leszerelt katonák, akiknek fegyveres akcióiról riadt hangú alispáni jelentések számoltak be.

A háborúból hazatért katonák családjukat nyomorban találták. Asszonyaik gyakran még meleg ételt sem tudtak eléjük tenni. Megtudták, miként sikkasztották el a hadisegélyt a jegyzők, milyen megalázóan és brutálisan bántak velük a csendőrök, s milyen jólétben dúskaáltak a tőkésék, kereskedők, hadiszállítók. Jogos haragjukban elkergették a gyűlölt helyi hatalmasságokat — s nem egy helyen leszámoltak velük. Családjuk ínséges helyzetét látva nyitották föl a kereskedők raktárait és osztották szét az eltitkolt és felhalmozott készleteket. Ezek az ösztönös igazságtevések gyakran kilengésekkel jártak együtt. A polgári sajtó rablásokról, fosztogatásokról írt, eltulozva, szörnyű színekkel festették le a spontán módon kirobbant lázadásokat. A kormányt sürgették, hogy a magántulajdon védelmében minél előbb kezdje meg a karhatalom megszervezését.

A fegyveres erő tehát elsősorban belső cél érdekében szerveződött — a burzsoá osztályérdekeknek megfelelően. Arra volt hivatott, hogy a megrémült burzsoázia vagyonát védelmezve vérbefojtsa a parasztfelkeléseket, földfoglaló mozgalmakat. Facsád, Malomszeg sok-sok halottja tanúsítja a vértelen forradalom karhatalmának fegyveres akcióit. A Függetlenségi Párt, az 1848-as hagyományokra emlékezve, a nemzetőrség felállításán fáradozott. Kinevezték kormánybiztosnak Fényes Lászlót, aki 1918. november 5-én rendeletet adott ki a nemzetőrség megszervezéséről. Ezt követően táviratokban szólították fel az országban levő előljáráóságokat a nemzetőrség mielőbbi megalakítására.

A felhívás hangsúlyozza, hogy önként jelentkező, hazafias elemekből — elsősorban tiszték, azután tartalékos népfelkelő tiszték figyelembe vételével — nemzetőrség szervezendő. A nemzetőrség létszáma nem léphette túl a helyi lakosság 50%-át. A nemzetőrség célja a közrend, a vagyonbiztonság fenntartása. A belépőknek lehetővé teszi,

hogy rendes polgári foglalkozásukat folytassák. A nemzetőrség minden tagja rendes keresetén kívül napi 30 korona pótdíjat kap. A belépő tiszteknek napi 40 korona pótdíjat biztosít.

A kormánybiztosság felhívása után gombamódra nőttek ki az ország falvaiban, városaiban a nemzetőrségek alakulatai. Létrehozásukról a helyi hatóságok táviratok százaival adnak hírt, egyben fegyvert, felszerelést és pénzt követelve. A megállapított magas napidíj hamarosan vitát eredményezett a kormány tagjai közt. Elsősorban Böhm Vilmos, a leszerelési ügyek hadügyi államtitkára kifogásolta a napi 30 koronát, mert a nemzetőrség magas díjazásában annak a veszélyét fedezte fel, hogy a gyári munkások és napszámosok, az irodák és raktárak alkalmazottai is mind kivonulnak, hozzájuk hasonlóan a bányászok is otthagyják munkájukat, mert kevesebbért senki sem akar dolgozni.³⁹

A kormány intézkedésére Fényes László csakhamar leszállította a napidíjat 20, majd 10 koronára. A módosítás a megalakult nemzetőrségek tagjaiból felháborodást váltott ki, több helyen megtagadták a szolgálatot. Nagymihályról Váradi Károly őrnagy kérte kétségbeesetten, hogy a felállított 260 tagú nemzetőrségnek a kialakított napi 20 korona zsoldot és 5 korona táppénzt megtarthassa, mert ha leszállítja, a következményekért — nemzetiségi terület lévén — a felelőséget nem meri vállalni.⁴⁰

November 9-én a Maros-Torda vármegye alispánja arról értesíti a belügyminisztert, hogy a nemzetőrök, ha illetményeiket kellő időben nem kapják meg, a rendbontók vezetői lesznek. A megye községi jegyzői majdnem mind elmenekültek, az előljáróságok ellen dühöng a nép, mert a rekvirálásokat és a hadisegély kevés volta miatt okozott sérelmeket nekik tulajdonítja.⁴¹ A Maros-Torda megyében lejátszódott események általános képet adnak a novemberi megmozdulások arculatáról.

A nemzetőrség nem tudta feladatát betölteni. Az 1848-at idéző fegyveres alakulat nem felelt meg az imperializmus korában kitört forradalom idején. A jogos követelésekkel előálló néptömegekkel szemben nem tudtak kellő erkölcsi súllyal fellépni, mert gyakran tagjait is azok az indulatok fűtötték, mint azokat, akiket meg kellett fékezniük. Természetesen sikertelenségükhöz a hiányos fegyverzet is hozzájárult.⁴²

A kormánynak a magántulajdon megvédésére irányuló eltökélt szándéka felbátorította a nagybirtokosokat, s sokan közülük magánhadse-
reget toboroztak. Közülük vált különösen hírhedté az Iglói és a Szent-

³⁹ OL. Filmtár. 11.593. dob. Minisztertanácsi jegyzőkönyvek, 1918. november 8.

⁴⁰ HL. Pol. dem. 1918. HÜM. 718—471. ikt. szám.

⁴¹ HL. Pol. dem. 1918. HÜM. 718—253. ikt. szám.

⁴² HL. Pol. dem. 1918. HÜM. 28—119. ikt. szám.

A zilahi rendőrkapitány és Csiky főhadnagy táviratukban hangsúlyozzák, hogy a zilahi nemzetőrség a város és környéke biztonságát és rendjét romboló és garázdálkodó csőcselékekkel szemben csak akkor tudja megvédeni, ha kap ezer fegyvert municióval, és gépfegyvert lehetőleg azonnal. Déva város főispánja szintén a fegyverek hiányára panaszkodik, amely nélkül a hazatért katonák és a csőcselék rablását, gyilkolását (több körjegyzőt megöltek), nem tudják megátolni.

gáli különítmény. Az utóbbi a földbirtokosok vagyonát és földjét védelmezve december elején Szabolcs megyében sok embert megölt és több mint százat megkínzott, megkorbácsolt. A *Vörös Újság* tárta fel a különítmény kegyetlenségét, és a kormányt emiatt mélyen elítélte. A különítményesek garázdálkodásával egy időben, november második felében annak a híre terjedt el, hogy Friedrich István cionista gárda szervezését segíti elő, ami a kormánynak nagy megrökönyödést okozott.

— Ez örülség! — kiáltott fel Károlyi a Minisztertanács november 8-i ülésén, amikor a hírt meghallotta. Persián Ádám egyházügyi kormánybiztos a Tisza-per alkalmával vallotta, hogy Friedrichet felkeresték a hadból visszatérő zsidó tartalékos tisztek azzal a céllal, hogy fegyveres úton bosszulják meg a falvak lázadó szegénysége által kifosztott zsidó kereskedőket. Allítása szerint Friedrich nemcsak a felhatalmazást adta meg, hanem személyautókat és gépfegyverekkel felszerelt teherautókat bocsátott a cionista gárda rendelkezésére.⁴³

A Minisztertanács november 8-i ülésén szükségesnek tartotta, hogy rendeletben mondja ki: mindenfajta magántoborzás büntetendő cselekmény. Egyesek ugyanis óriási pénzeket ígértek birtokukat és kastélyaikat védelmező őrségeknek.

Azonban hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy sem a nemzetőrség, sem a magánhadseregek nem pótolhatják a polgári köztársaság hadseregének megszervezését és mielőbbi felállítását.

КАРОЙ ЕРИ

ВАЖНЕЙШИЕ ВОПРОСЫ ВОЕННОЙ ПОЛИТИКИ И ОРГАНИЗАЦИИ АРМИИ ВО ВРЕМЯ ОКТЯБРЬСКОЙ БУРЖУАЗНО-ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ

Резюме

В своей статье автор занимается вопросами военной политики, организации армии важнейших периодов буржуазно-демократической революции в Венгрии. В ходе изложения обостренных политических и классовых противоречий данной эпохи он показывает трудное внутреннее и внешнеполитическое положение коалиционного правительства Каройи и те усилия, которые были направлены им на разоружение и создание новой военной мощи.

Автор показывает влияние пацифизма и вильсонских принципов на распоряжения первого военного министра, Бела Линдера. Подробно анализируя обстоятельства немедленной капитуляции автор опровергает утверждение историографии дуалистической монархии и контрреволюционного режима, по которому приказ Линдера дезорганизовал армию.

Он объясняет, что белградский военный пакт обозначал для венгерского правительства не ошибочное перемирие, а действительное в ноябре 1918 г. политическое и военное соотношение сил. Параллельно разгоном этой легенды он очерчивает безгранично трудную работу разоружения и влияние миллионной армии вернувшейся на Родину с фронта на формирование революции. В последний период многонациональная армия монархии стала вооруженной базой освободительного движения угнетенных на-

⁴³ Tisza-per 7087. Bp-i Büntetőtörvénytörvény, MSZMP Párttörténeti Intézet Archívuma (A továbbiakban PI. Arch.).

ций и выступив против войны она содействовала победе революций. Статья раскрывает развитие этого процесса после победы буржуазной революции, как самостоятельной политической силы.

Большое внимание уделяется автором правым группам и их деятельности находившимся в военном руководстве буржуазного режима.

Автор статьи связывает создание военного совета и возрастающую его внутривойсковую роль с поляризацией внутренних сил, которая дает верное отражение противоречий, натянутых в венгерском обществе из-за опоздавшего буржуазного развития.

Автор проследил главные периоды кризиса коалиционного правительства.

В согласии с правительством военное руководство буржуазной революции не способно положить конец принципу венгерской политики территориальной целостности. Оно отвергает обоснованные национальные стремления, проживающих на территории исторической Венгрии народов, т. е. безуспешно старается препятствовать и территориальному отделению национальностей сперва уцепляясь за вильсонские принципы в дипломатии, а потом с помощью оружия. В статье показано и то, что буржуазно-демократическая армия была не намерена бороться за эти националистические обдумывания, она требовала решения социальных вопросов,

В статье изображена о том изменении, которое произошло в неспособном консолидироваться коалиционном военном руководстве, как оно постепенно отступает от пацифизма и все решительнее обращается к решению вопроса вооруженным путем.

В то же время автор развязывает картину которые связывают находящийся в начале под руководством Социал-демократической партии военный совет с коммунистической партией, и показывает также как усиливается все более в армии базис революционной партии.

Анализируя многообразные военно-политические проблемы статья шаг за шагом показывает вышедшее не раз из кризиса буржуазное правительство и его руководителя Михай Каройи которые от ошастлившего пацифизма дошли до вооруженного действия против последователей стран, освоивших уже и населенную венграми территорию.

Автор считает важной остановкой выступление президента республики, Михай Каройи в городе Сатмар которое по его мнению является эпохальным то время военно-политического направления.

Наконец статья занимается катастрофическими последствиями поднесения незабвенной и много помянутой ноты, Вилкс, поворотом внимания военного руководства на восток и осознанием необходимости установления связи с Советской Россией.

KÁROLY ÖRY:

DIE WICHTIGSTEN FRAGEN DER MILITÄRPOLITIK UND HEERES- ORGANISATION ZUR ZEIT DER BÜRGERLICH-DEMOKRATISCHEN OKTOBERREVOLUTION

Resümee

Der Verfasser zeigt in seiner Studie die wichtigsten militärpolitischen und heeresorganisatorischen Fragen der Epoche der ungarischen bürgerlich-demokratischen Revolution. Während der zugespitzten politischen- und Klassen-gegensätze der obgenannten Epoche musste Károlyi's Koalitionsregierung mit vielen innen- und aussenpolitischen Problemen fertig werden, und musste Anstrengungen machen zur Abrüstung der alten und Aufstellung der neuen bewaffneten Macht.

Der Pazifismus und die Wilsonschen Ideen haben eine grosse Wirkung auf die Massnahmen Béla Linder's, des ersten Kriegsministers der Revolution ausgeübt. Die eingehende Analyse der Zustände der sofortigen Waf-fenstreckung widerlegt die Behauptung der Historiker der dualistischen und

konterrevolutionären Epoche, deren Meinung war: der Befehl von Linder habe die Armee aufgelöst. Der Belgrader Vertrag war kein verfehlter Waffenstillstand für die Regierung, sondern widerspiegelte das reale militärische und politische Kraftverhältnis im November 1918. Mit der Widerlegung dieser Legende wird auch die besonders schwere Arbeit der Abrüstung gezeigt, und wie die von der Front zurückkehrende eine Million zählende Armee auf die weitere revolutionäre Entwicklung einwirkte. Die aus Nationalitäten bestehende Armee der Monarchie war in der letzten Zeit des Krieges die bewaffnete Basis der Freiheitsbewegungen der Nationen, welche gegen den Krieg auftretend den Sieg der Revolutionen förderten. All diese Probleme werden auch in der Nachkriegszeit — also schon zur Zeit der siegreichen bürgerlichen Revolution geschildert, da die Armee schon eine selbständige politische Macht war.

Der Verfasser weist auch auf die rechtsgerichtete Tendenz in der Armeeführung des bürgerlichen Regims hin.

Die Gründung des Militärrats und seine immer zunehmende innen- und aussenpolitische Bedeutung wird mit der Polarisation der inneren Kräfte verbunden, worin sich jene Gegensätze treu widerspiegeln, welche wegen der verspäteten bürgerlichen Entwicklung in der ungarischen Gesellschaft auftauchten.

Auch die wichtigsten krisenhaften Perioden der Koalitionsregierung werden geschildert.

Die militärische Leitung der bürgerlich-demokratischen Revolution und auch die Regierung konnten mit dem Integritäts-Prinzip nicht brechen, wiesen die gerechten Forderungen der Völker zurück, versuchten die Trennung der Nationalitäten zuerst diplomatisch durch die Wilsonschen Ideen, dann faktisch mit Hilfe der Waffen erfolglos zu verhindern. Die reorganisierte bürgerlich-demokratische Armee wollte auch nicht für die nationalistischen Interessen kämpfen, sondern forderte die Lösung der sozialen Probleme.

Auch die Veränderung innerhalb der militärischen Führung der zur Konsolidation unfähigen Koalition wird gezeigt, wie sie langsam vom Pacifismus abweicht und immer kräftiger zu den Waffen griff. Parallel mit diesen Ereignissen kommen auch jene Fäden ans Licht, welche den unter sozialdemokratischer Führung stehenden Militärat mit der kommunistischen Partei verbanden, und wie sich immer mehr und mehr die Basis der revolutionären Partei erweiterte.

Durch die Analyse der vielseitigen militärischen und politischen Probleme der Zeit trat einestells die kritische Lage der Károlyi Regierung in Vorschein, bzw. die langsame Entwicklung vom beglückenden Pazifismus zum bewaffneten Auftreten gegen die auch mit Ungarn bewohnten Gebiete an sich reissenden Nachfolgestaaten.

Der Verfasser hält die Szatmárer Rede des Präsidenten Mihály Károlyi für eine wichtige Station, und einen wahren Wendepunkt in der militärpolitischen Richtung.

Mit der vielbesprochenen Übergabe der Vix-Note und ihren katastrophalen Folgen, mit der Ostorientation der militärischen Führung und der Notwendigkeit der Verbindung mit Sowjet-Russland endet die Studie.

